

NEMZETI ÉS NEMZETISÉGI POLITIKA

Menekült németek kárpótlása

Kittel, Manfred: „Nachhut des Wirtschaftswunders“? Die deutschen Ostvertriebenen und die Politik des Lastenausgleichs in der Bundesrepublik. = Kulturportal West-Ost <http://kulturportal-west-ost.eu/blog/2016/26190/prof-dr-manfred-kittel>

A német kapituláció után Németország a potsdami értekezlet határozataival szűkebbre vont államhatárai között fogadja be az elveszített országrészekből (Kelet-Poroszország stb.), illetve külső etnikai szigeteiről menekült, elűdözött, evakuált németek sokmillió, nincstelenné lett tömegét. E minden támaszát veszített népesség új életfeltételeinek biztosítása, akárcsak az újjáépítés, a politika súlyponti, nagy volumenű feladatává válik, amit – az őslakos háborús károsultak megsegítésével egyetemben – a nyugati megszállási övezetek térségeivel 1949-ben létrejött Német Szövetségi Köztársaságnak sikerül aránylag nem késlekedve és a lehetőségekhez képest kielégítőnek érzett formában megoldania. M. Kittel történész (Berlin, Regensburg) a „menekült, elűzött németek kulturális alapítványa” (*Kulturstiftung der deutschen Vertriebenen*, Bonn), ill. az „az európai kelet németek kultúrája” alapítványának (*Stiftung Deutsche Kultur im östlichen Europa*, Kömnigswinter) szervezésében tartott előadása, (2016. november, Gerhart Hauptmann-ház, Düsseldorf) a maga, még nem lezárt kutatásaiból ad ízelítőt. Kittel a második világháború menekült és elűdözött kárvallottjainak 1952-től folyó állami kárpótlása témájában vizsgálódott. A korántsem egyszerű elképzelés és küzdelmes megvalósítása egyébként a kutatókat eddig még alig foglalkoztatta.

Az önálló szociológiai csoportnak tekintett kárvallottak kitétek az egykorú nyugat-német lakosság egyötöd részét. Megsegítésük szándékát az önhibájukon kívül súlyos erkölcsi-anyagi veszteségeket szenvedett honfitársak iránti szolidaritás érzése és kötelezettség-tudata fűti

át. A „teherkiegyenlítési” törvény előkészítése 1952. évi elfogadásáig a részletekre vonatkozó kimerítő, felelős vitáktól függetlenül a parlamenti pártok teljes konszenzusával zajlik. Az eszközök elnyújtott, kíméletes ráterhelése a társadalmi többségre nem borítja fel a társadalmi és gazdasági egyensúlyt. (Nem használhatják fel az elkobzott, de jóvátételi célokra zárolt náci vagyontárgyat.) Az igénylőknek az igazolható-felbecsülhető vagyoni kárért folyósított (persze, soha nem teljes kárértékű) „főjuttatások”, évtizedekig biztosított járadékok, más esetben a (rendszeres) „beilleszkedési” segélyek érdemileg hozzásegítik vagy legalább segítik az érintetteket az egzisztenciateremtéshez, az anyaországi megélhetési átlaghoz történő felzárkózáshoz. (A szisztéma bonyolult részleteit a hazai németek sorsával kapcsolatban világos formában előadja Füzes Miklós – digitális formában az interneten is elérhető – munkája: *Valami Magyarországon maradt. A kitelepített magyarországi németek beilleszkedése Németországban*, 1999.)

A visszatekintésben kiemelkedő vívmányként értékelt vállalkozás sikerének a háttérben természetesen az új nyugat-német állam gyors gazdasági felemelkedése áll, a „gazdasági csoda”, mely a „kiegyenlítési alap” fedezetértékét is biztonságosan szinten tartja. Ennek lecsengésével az 50-es évek végétől ugyanakkor a pénzromlással inflálódo folyósítások már messze nem elegendők a lépéstartáshoz, s ez különösképpen a sok éves átfutású „főjuttatások” szempontjából – konkrét számításokkal igazolhatóan – alapvetően alulfinanszírozott helyzethez vezet. (Miközben a kárpótlás szintje a veszített értéktől forgalmi értékben eleve is távol került.) Kittel tézise: a sorstépázta hazatérők serege másodrendű haszonélvezője az új német felemelkedésnek, s ennyiben hamisan is cseng a teherkiegyenlítés „sikerének” begyökeresedett pátosza. Más kérdés, ha maguk az érintettek nem elégedetlenkedtek: abszolút nulláról indulva mégiscsak előbbre jutottak, még ha vissza is kellett maradniuk az egy lépcsőfokkal magasabbról indulók mögött. Ezt minden jel szerint egyszerűen tudomásul is vettek. A hátrányt mindenesetre, „teherkiegyenlítés” ide, oda, soha nem tudták helyrehozni. A kérdés horderejét hitelesen mutatja, ha konkrétan utánanézzünk: mekkora a különbség az őslakos többség és a kényszerűségből visszatért kisebbség helyzete között az önállóan gazdálkodók számarányát illetően, főképp azt tekin-

tetbe véve: a menekült/elüldözött népesség a maga volt honában zömmel az iparos és paraszti középréteget képviselte. Azaz, a jövevény-kisebbségnek aránytalan státuszvesztését kellett elszenvednie minden teherkiegyenlítés ellenére, aminek a keserősége tovább élhet a leszámítottakban. A kényszerű életmód-váltás (üzemi munkás, alkalmazotti életforma) más oldalról is gyakran súlyosan megviselte a kedélyeket.

A történész ide vonatkozólag kemény bírálatot fogalmaz meg a revíziós ideológia foglyává lett honfitársi szervezetek címére: fontosabbnak bizonyult számukra az eszmei politizálás a határok visszarendezésével kapcsolatban (amiben persze még igazolta is őket a magas politika a hidegháborús ideológiai szólamaival), mint a gyakorlati érdekvédelem övéik beilleszkedésével összefüggésben. Korholja egyszersmind a választóiknak politizáló tömegpártok szemforgatását is abban a tekintetben, hogy - szakítva a kezdetek osztatlan és makulátlan szolidaritásával - a továbbiakban nem kívánták kockáztatni egyéb témákban a teherkiegyenlítést álló többség támogatását a kedvezményezett kisebbség érdekében történő határozottabb kiállással.

A kutató egyébiránt biztosítja szűkebb szakmai és szélesebb körű közönségét arról, hogy kritikai észrevételeivel nem kívánja kétségbe vonni a tárgyalt teherkiegyenlítési-vállalás vívmány értékét. Még a lehetőségekhez mérten elért sikerét sem, csupán szót emel a társadalmi erőviszonyok tényleges adottságaival, még oly demokratikus viszonyok között zajló folyamatok valós, minden önámítást mellőző megítélése, a történeti tisztánlátás érdekében, s vallja azt is: mennyi vétkes mulasztás történt, történik más helyeken hasonló problémák kezelésében. S folytatni szándékozik vizsgálódását.

Komáromi Sándor

KISEBBSÉGI JOG

A helynevek szabályozása mint akut kérdés az olaszországi Dél-Tirolban

Hilpold, Peter: Die Südtiroler Ortsnamenregelung – ein rechtlich unlösbares Problem? = Europa Ethnica. Vol. 74. 2017. No. 1-2. 29-38. p.

Tirol – a délen határos, szekularizációja után (1803) hozzászolgált Tridenti Hercegség területével kiegészülve – a Keleti-Alpok vonulatait a déli lejtőivel felölelő, ősbajor múltú történelmi régió, melynek utóbb mind nagyobb része Habsburg-ausztriai birtokba kerül, az első világháborút lezáró Saint Germain-i békeszerződés a Brenner-hágó, illetve az Alpok gerincvonala alatti részt 1919-ben pedig átruházza Olaszországra. Az így létrejött „Dél-Tirol” egyébiránt az egykori bajor grófság súlyponti térségét foglalja magába - történelmi központjával: Merán/Meranóval. Eredeti bajor-osztrák nyelvi arculata legalább a hegyvidéki településeken máig nem hígult, az azonnali, durva olaszosítás az 1930-as évek végéig csak az Etsch/Adige völgyi új centrum, Bozen/Bolzano térségéig képes elhatolni. A tridenti/trentói alrégió (*Trentino*) ezzel szemben átfogóan elolaszosodik már a 18/19. század folyamán, s nyelvi arculatával mint „Olasz”-, alias „Talján”-Tirol (*Welsch Tirol*) német vagy rétoromán, más néven ladin szórványai ellenére mindinkább el is különül „Német”-Tiroltól. A „Tirol” nevet az olasz politika természetesen törli a szótárából, a nemzetközi szóhasználat a *Dél-Tirol* nevet - az olasz *Alto Adige* helyett - pedig fenntartja (a maga elcsatolt részével) Német-Tirolnak.

„Német” Dél-Tirol alaposan megszenvedti a közjogi viszonyok minden vonatkozásában elindított olaszosító kampányokat. A kilátástalan helyzetben Ausztria birodalmi német bekebelezése után megállapodás jön létre Hitler és Mussolini között a német ajkú lakosság anya-